

Väljaandja:	Riigikogu
Akti liik:	seadus
Teksti liik:	terviktekst
Redaktsiooni jõustumise kp:	18.11.2006
Redaktsiooni kehtivuse lõpp:	31.12.2006
Avaldamismärge:	

Õiguskantsleri seadus

Vastu võetud 25.02.1999

[RT I 1999, 29, 406](#)

jõustumine 01.06.1999

Muudetud järgmiste aktidega

Vastuvõtmine	Avaldamine	Jõustumine
15.11.2000	RT I 2000, 92, 597	01.01.2001
17.04.2001	RT I 2001, 43, 240	01.09.2001
06.06.2001	RT I 2001, 58, 353	12.07.2001
13.03.2002	RT I 2002, 30, 176	06.04.2002
12.06.2002	RT I 2002, 57, 357	01.08.2002
29.01.2003	RT I 2003, 20, 119	15.03.2003
11.02.2003	RT I 2003, 23, 142	01.01.2004
18.12.2003	RT I 2003, 90, 601	01.01.2008
15.06.2005	RT I 2005, 39, 308	01.01.2006
14.12.2005	RT I 2005, 73, 565	08.01.2006
26.01.2006	RT I 2006, 7, 42	04.02.2006
11.10.2006	RT I 2006, 48, 357	18.11.2006

1. peatükk ÜLDSÄTTED

§ 1. Õiguskantsleri ülesanded

(1) Õiguskantsler on oma tegevuses sõltumatu ametiisik, kes teostab järelevalvet seadusandliku ja täidesaatva riigivõimu ning kohaliku omavalitsuse õigustloovate aktide Eesti Vabariigi põhiseadusele (edaspidi põhiseadus) ja seadustele vastavuse üle.

(2) Õiguskantsler analüüsib seaduste muutmise, uute seaduste vastuvõtmise ja riigiasutuste töö kohta talle tehtud ettepanekuid ning esitab vajaduse korral Riigikogule ettekande.

(3) Õiguskantsler teeb Riigikogule ettepaneku Riigikogu liikme, Vabariigi Presidendi, Vabariigi Valitsuse liikme, riigikontrolöri, Riigikohtu esimehe ja Riigikohtu liikme kriminaalvastutusele võtmiseks vastavalt seadusele.

(3¹) Õiguskantsler teeb Euroopa Parlamendi presidendile ettepaneku Eestist valitud Euroopa Parlamendi liikmelt Euroopa Ühenduste privileegide ja immuuniteetide protokolliga ettenähtud immuuniteedi võtmiseks.

(4) Õiguskantsler teeb Riigikohtu üldkogule taotluse tunnistada Vabariigi President kehtvalt võimetuks oma ülesandeid täitma.

(5) Õiguskantsler lahendab eraõiguslike isikute vahel diskrimineerimise üle tekkinud vaidluse põhiseaduse ning teiste seaduste alusel.

[[RT I 2005, 73, 565](#)- jõust. 08.01.2006]

§ 2. Õiguskantsleri osavõtt Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse istungitest

- (1) Õiguskantsler võib sõnaõigusega osa võtta Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse istungitest.
- (2) Õiguskantslerile saadetakse Riigikogu ja Vabariigi Valitsuse istungite päevakorrad koos arutusele tulevate õigusaktide eelnõudega.

§ 3. Riigikogu liikme arupärimine

Õiguskantsler vastab Riigikogu liikme arupärimisele seadusega sätestatud korras.

§ 4. Õiguskantsleri ülevaade Riigikogule

- (1) Õiguskantsler esitab kord aastas Riigikogu sügisistungjärgu täiskogu kolmandal töönädalal Riigikogule ülevaate seadusandliku ja täidesaatva riigivõimu ning kohalike omavalitsuste õigustloovate aktide kooskõlast põhiseaduse ja seadustega. Õiguskantsleri ülevaade avaldatakse Riigi Teataja Lisas.
- (2) Õiguskantsler esitab Riigikogu istungjärgul ülevaate oma tegevusest kontrolli teostamisel põhiseaduslike õiguste ja vabaduste tagamisel. Trükitud ülevaade eelmise kalendriaasta kohta avaldatakse eraldi väljaandena hiljemalt 1. oktoobriks ja esitatakse Riigikogule.

2. peatükk ÕIGUSKANTSLERI STAATUS

§ 5. Õiguskantsleri ametisse nimetamine

Õiguskantsleri nimetab ametisse Riigikogu Vabariigi Presidendi ettepanekul seitsmeks aastaks.

§ 6. Õiguskantslerile esitatavad nõuded

- (1) Õiguskantsler peab olema kõrgete kõlbeliste omadustega teovõimeline Eesti kodanik, kes valdab vabalt riigikeelt.
- (2) Õiguskantsleril peab olema akadeemiline kõrgharidus õigusteaduses ning ta peab olema kogenud ja tunnustatud jurist.

§ 6¹. Õiguskantsleri kandidaadi julgeolekukontroll

- (1) Õiguskantsleri kandidaat peab enne õiguskantsleriks nimetamist läbima julgeolekukontrolli, välja arvatud juhul, kui ta omab kehtivat juurdepääsuluba «täiesti salajase» tasemega riigisaladusele juurdepääsuks.
- (2) Õiguskantsleri kandidaadi staatuse omandab isik, kellele Vabariigi President on teinud ametisse kandideerimise ettepaneku ja kes on andnud kirjaliku nõusoleku kandideerimiseks.
- (3) Õiguskantsleri kandidaadi julgeolekukontrolli teostab Kaitsepolitseiamet jälitustegevuse seaduses (RT I 1994, 16, 290; 1995, 15, 173; 1996, 49, 955; 1997, 81, 1361; 93, 1557; 1998, 47, 698; 50, 753; 51, 756; 61, 981; 98/99, 1575; 101, 1663; 1999, 16, 271; 31, 425; 95, 845; 2000, 35, 222; 40, 251; 102, 671; 2001, 3, 9; 7, 17) ettenähtud korras.
- (4) Julgeolekukontrolli läbimiseks esitab õiguskantsleri kandidaat Vabariigi Presidendi Kantslei kaudu Kaitsepolitseiametile «täiesti salajase» tasemega riigisaladusele juurdepääsu loa taotleja täidetud ankeedi ja kirjaliku nõusoleku, millega lubatakse julgeolekukontrolli teostaval asutusel saada julgeolekukontrolli teostamise ajal tema kohta teavet füüsilistelt ja juriidilistelt isikutelt ning riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutustelt ja organitelt.
- (5) Kaitsepolitseiamet edastab julgeolekukontrolli tulemusena kogutud andmed Vabariigi Presidendile kolme kuu jooksul, arvates käesoleva paragrahvi lõikes 4 nimetatud dokumentide saamisest, lisades oma arvamuse õiguskantsleri kandidaadi vastavuse kohta riigisaladusele juurdepääsu loa saamise tingimustele.
- (6) Kui õiguskantsleri volitused on lõppenud ennetähtaegselt, tuleb julgeolekukontroll õiguskantsleri kandidaadi suhtes teostada ühe kuu jooksul, arvates käesoleva paragrahvi lõikes 4 nimetatud dokumentide saamisest. Riigisaladuse kaitse komisjoni loal võib julgeolekukontrolli teostamise tähtaega pikendada ühe kuu võrra, kui esinevad riigisaladuse seaduse (RT I 1999, 16, 271; 82, 752; 2001, 7, 17; 93, 565; 100, 643; 2002, 53, 336; 57, 354; 63, 387) § 30 lõike 2¹ punktis 1 või 2 nimetatud asjaolu või on ühe kuu jooksul võimalik punktis 3 või 4 nimetatud asjaolu ilmnemine.
[RT I 2003, 20, 119- jõust. 15.03.2003]

§ 7. Õiguskantsleri ametivanne

(1) Õiguskantsler astub ametisse Riigikogu ees enda nimetamisele järgneval täiskogu töönädalal järgmise ametivande andmisega:

"Töotan jääda ustavaks Eesti rahvale, Eesti Vabariigile ja tema põhiseaduslikule korrale ning oma südametunnistuse järgi, kooskõlas Eesti Vabariigi põhiseaduse ja seadusega, täita erapooletult kõiki neid kohustusi, milleks amet mind kohustab."

(2) Ametivande tekstile kirjutab õiguskantsler alla ja seda hoitakse õiguskantsleri ametisoleku ajal Riigikogu Kantsleis, pärast ametist lahkumist aga Riigiarhiivis.

§ 8. Õiguskantsleri volituste lõppemine

Õiguskantsleri volitused loetakse lõppenuks:

- 1) käesoleva seaduse §-s 5 tähendatud seitsmeaastase tähtaja möödumise päevast;
- 2) tema ametist tagasiastumise päevast;
- 3) tema kestva võimetus korral üle kuue kuu järjest täita oma ametiülesandeid - Riigikohtu üldkogu otsuse jõustumise päevast;
- 4) tahtlikult toimepandud kuriteo eest süüdi mõistva kohtuotsuse jõustumise päevast;
- 5) ettevaatamatuse tõttu toimepandud kuriteo eest süüdi mõistva kohtuotsuse, millega on ette nähtud vabaduskaotuslik karistus, jõustumise päevast;
- 6) tema surma korral.

§ 9. Õiguskantsleri tagasiastumine

Ametist tagasiastumisest teatab õiguskantsler Vabariigi Presidendile vähemalt neli kuud ette.

§ 10. Õiguskantsleri kestev võimetus täita oma ametiülesandeid

(1) Kui õiguskantsler on haiguse tõttu või muul põhjusel kuus kuud järjest kestvalt võimetu täitma oma ametiülesandeid, esitab Vabariigi President Riigikohtule põhjendatud taotluse tunnistada seda oma otsusega.

(2) Riigikohtu üldkogu vaatab taotluse läbi ja teeb otsuse viivitamata.

(3) Riigikohtu üldkogu otsus, millega õiguskantsler tunnistatakse kestvalt võimetuks täitma oma ametiülesandeid, jõustub väljakuulutamise päeval.

(4) Jõustunud Riigikohtu üldkogu otsus vabastab õiguskantsleri ametist.

§ 11. Õiguskantsleri kriminaalvastutusele võtmine

(1) Õiguskantsleri saab kriminaalvastutusele võtta ainult Vabariigi Presidendi ettepanekul Riigikogu koosseisu enamuse nõusolekul.

(2) Õiguskantsleri volitused peatuvad Riigikogu otsuse päevast anda nõusolek õiguskantsleri kriminaalvastutusele võtmiseks.

(3) Õiguskantsleri volitused taastuvad õigeksmõistva kohtuotsuse või ettevaatamatuse tõttu toimepandud kuriteo eest süüdi mõistva kohtuotsuse jõustumise päevast (välja arvatud tema karistamisel vabadusekaotusega) või kriminaalmenetluse lõpetamise päevast tema kriminaalasjas.

(4) Õiguskantsler on ametist tagandatud:

- 1) tahtlikult toimepandud kuriteo eest süüdi mõistva jõustunud kohtuotsuse jõustumise päevast;
- 2) ettevaatamatuse tõttu toime pandud kuriteo eest süüdi mõistva kohtuotsuse, millega on ette nähtud vabaduskaotuslik karistus, jõustumise päevast.

(5) Õiguskantsleri kriminaalvastutusele võtmise kord on sätestatud Riigikogu liikme, riigikontrolöri, õiguskantsleri, Riigikohtu esimehe ja Riigikohtu liikme kriminaalvastutusele võtmise korra seadusega (RT I 1995, 83, 1440; 1998, 41/42, 625).

§ 12. Õiguskantsleri tegevuse piirangud

(1) Õiguskantsler ei tohi ametisoleku ajal:

- 1) olla mõnes teises riigi-, kohaliku omavalitsuse või avalik-õigusliku juriidilise isiku ametis;
- 2) osaleda erakondade tegevuses;
- 3) kuuluda äriühingu juhatusse, nõukogusse või järelevalveorganisse;
- 4) osaleda ettevõtluses, välja arvatud tema enda isiklikud investeeringud ning nendelt saadavad protsendid ja dividendid, samuti talle kuuluva vara käsutamisest saadav tulu.

(2) Õiguskantsler võib tegelda teadusliku ja pedagoogilise tööga, kui see ei takista tema ametiülesannete täitmist.

[RT I 2006, 48, 357- jõust. 18.11.2006]

§ 13. Õiguskantsleri vaikumiskohustus

Õiguskantsler on kohustatud hoidma riigisaladust, ärisaladust ja pangasaladust ning mitte avaldama talle teatavaks saanud andmeid üksikisiku perekonna ja eraelu kohta ning muid andmeid, mille avalikustamine on seadusega keelatud.

§ 14. Õiguskantsleri ametihüved

(1) Õiguskantsleri ametipalk on määratud Riigikogu ja Vabariigi Presidendi poolt nimetatavate riigiametnike ametipalkade seadusega (RT I 1996, 81, 1448).

(2) Õiguskantsleril on pensioniea saabumisel õigus ametipensionile, kui ta on töötanud vähemalt viis aastat õiguskantsleri ametikohal. Ametipensioni ei maksta pensioniea saabumisel töötamise jätkamise ajal nimetatud ametipensionile õigust andval ametikohal või Riigikogu liikmena, Vabariigi Presidendina, Vabariigi Valitsuse liikmena, Riigikohtu esimehe või liikmena, kaitseväge juhataja või ülemjuhatajana, riigikontrolörina, Eesti Panga presidendina, samuti õiguskantsleri ametist tagandamise korral. Pensionile jäänud õiguskantsleri ametipension on 70 protsenti õiguskantsleri ametipalga määrast. Ametipalga määra muutumisel makstakse pensioni muutunud suuruses, alates järgneva kuu esimesest kuupäevast.

(3) Õiguskantsleri ametipensioni see osa, mis ületab riikliku vanaduspensioni, makstakse riigieelarvest.

(4) Õiguskantsleri ametipensioni saamise ajal ei ole isikul õigus saada teisi riiklikke pensione. Õiguskantsleri ametipensioni ei suurendata avaliku teenistuse seaduse (RT I 1995, 16, 228; 1999, 7, 112; 10, 155; 16, 271 ja 276) § 57 lõikes 2 sätestatu alustel.

(5) Õiguskantsleri surma korral makstakse igale tema ülalpidamisel olnud töövõimetule pereliikmele tootjakaotuspensioni, mille suurus on 25 protsenti õiguskantsleri ametipensionist. Õiguskantsleri pereliikmete tootjakaotuspensionid kokku ei tohi ületada 75 protsenti õiguskantsleri ametipensioni määrast.

(6) Õiguskantsleril, kelle volitused on lõppenud käesoleva seaduse § 8 punkti 1 ja haiguse tõttu punkti 3 alusel, on õigus hüvitisele kuue kuu ametipalga määra ulatuses.

3. peatükk **JÄRELEVALVE ÕIGUSTLOOVATE AKTIDE** **PÕHISEADUSLIKKUSE JA SEADUSLIKKUSE ÜLE**

§ 15. Õiguskantsleri poole pöördumise õigus õigustloova akti põhiseadusele ja seadusele vastavuse kontrollimiseks

Igäihel on õigus pöörduda avaldusega õiguskantsleri poole seaduse või mõne muu õigustloova akti põhiseadusele ja seadusele vastavuse kontrollimiseks.

§ 16. Õigustloova akti esitamise kohustus

Õiguskantslerile saadetakse kõigi seadusandliku ja täidesaatva riigivõimu ning kohaliku omavalitsuse õigustloovate aktide, jõustumata välislepingute ning kõigi Riigikohtu põhiseaduslikke vaidlusi käsitlevate jõustunud kohtuotsuste, samuti rahvahääletuse korraldamise otsuste ärakirjad kümne päeva jooksul vastavalt nende väljakuulutamise, vastuvõtmise, allakirjutamise või jõustumise arvates.

[RT I 2002, 30, 176- jõust. 06.04.2002]

§ 17. Ettepanek õigustloova akti koosõlla viimiseks

Kui õiguskantsler leiab, et õigustloov akt kas täielikult või osaliselt ei vasta põhiseadusele või seadusele, teeb ta akti vastu võtnud organile ettepaneku see akt või selle säte 20 päeva jooksul põhiseaduse ja seadusega koosõlla viia.

§ 18. Ettepanek õigustloova akti kehtetuks tunnistamiseks

(1) Kui õigustloova akti vastuvõtnud organ ei ole 20 päeva jooksul, arvates õiguskantsleri ettepaneku saamise päevast, akti või selle sätet põhiseaduse või seadusega koosõlla viinud, teeb õiguskantsler Riigikohtule ettepaneku tunnistada õigustloov akt või selle säte kehtetuks.

(1¹) Kui õiguskantsler leiab, et rahvahääletusele pandav seaduseelnõu, välja arvatud põhiseaduse muutmise seaduse eelnõu, või muu riigielu küsimus on vastuolus põhiseadusega või Riigikogu on rahvahääletuse korraldamise otsuse vastuvõtmisel oluliselt rikkunud kehtestatud menetluskorda, teeb ta Riigikogu otsuse

saamisest alates 14 päeva jooksul Riigikohtule ettepaneku tühistada Riigikogu otsus seaduseelnõu või muu riigielu küsimuse rahvahääletusele panemise kohta.

(2) Õiguskantsleri osalemise korra ning õigused põhiseaduslikkuse järelevalve kohtumenetluses sätestab seadus.

[RT I 2002, 30, 176- jõust. 06.04.2002]

4. peatükk

JÄRELEVALVE PÕHIÕIGUSTE JA - VABADUSTE JÄRGIMISE ÜLE

[RT I 2003, 23, 142- jõust. 01.01.2004]

1. jagu

Üldsätted

§ 19. Õigus pöörduda õiguskantsleri poole

(1) Igähel on õigus pöörduda oma õiguste kaitseks õiguskantsleri poole taotlusega kontrollida, kas riigiasutus, kohaliku omavalitsuse asutus või organ, avalik-õiguslik juriidiline isik või avalikke ülesandeid täitev füüsiline või eraõiguslik juriidiline isik (edaspidi *järelevalvealume asutus*) järgib põhiõiguste ja -vabaduste tagamise põhimõtet ning hea halduse tava.

(2) Igähel on õigus pöörduda õiguskantsleri poole lepitusmenetluse läbiviimiseks, kui ta leiab, et füüsiline või eraõiguslik juriidiline isik on teda diskrimineerinud:

- 1) soo,
- 2) rassi,
- 3) rahvuse (etnilise kuuluvuse),
- 4) nahavärvuse,
- 5) keele,
- 6) päritolu,
- 7) usutunnistuse või usulise veendumuse,
- 8) poliitilise või muu veendumuse,
- 9) varalise või sotsiaalse seisundi,
- 10) vanuse,
- 11) puude,
- 12) seksuaalse suundumuse või
- 13) muu seaduses nimetatud diskrimineerimistunnuse tõttu.

(3) Avaldusealuses asjas ei tohi olla jõustunud kohtuotsust ega samaaegselt toimuda kohtumenetlust või kohtueelset kohustuslikku kaebemenetlust.

§ 20. Õiguskantsleri menetluse vormivabadus ja eesmärgipärasus

(1) Kui seadus ei sätesta menetlustoimingu vormi ja muid üksikasju, määrab toimingu vormi ja üksikasjad õiguskantsler, lähtudes eesmärgipärasuse, tõhususe, lihtsuse ja kiiruse põhimõttest ning vältides isikule üleliigsete kulutuste ja ebameeldivuste tekitamist.

(2) Õiguskantsler võib volitada käesolevas peatükis õiguskantslerile ettenähtud toiminguid sooritama õiguskantsleri asetäitja-nõuniku või nõuniku.

§ 21. Uurimispõhimõte ja erialaasjatundja

(1) Õiguskantsler selgitab välja menetletavas asjas olulise tähendusega asjaolud ja vajaduse korral kogub tõendeid omal algatusel.

(2) Õiguskantsler võib küsida asja lahendamiseks erialaasjatundja arvamust.

§ 22. Taandamine

Õiguskantsleri asetäitja-nõunik või nõunik taandab enda asja menetlemisest, kui ta kahtleb oma erapooletuses. Asetäitja-nõuniku või nõuniku taandamiseks esitab avaldaja või vastustaja taotluse õiguskantslerile. Taotlust peab põhjendama.

§ 23. Avalduse esitamine

- (1) Avaldaja esitab avalduse isiklikult või volitatud esindaja kaudu.
- (2) Lepitusmenetluses diskrimineerimisvaidluse lahendamiseks võib esindajaks olla ka isik, kellel on õigustatud huvi jälgida võrdse kohtlemise nõuete täitmist.
- (3) Avalduses esitatakse järgmised andmed:
 - 1) avaldaja nimi, postiaadress ja isikukood või sünnikuupäev;
 - 2) avaldaja õigusi väidetavalt rikkunud asutuse nimetus või isiku nimi (edaspidi *vastustaja*);
 - 3) avalduses käsitletud tegevuse piisavalt selge kirjeldus.
- (4) Avaldaja esindaja lisab avaldusele esindusõigust tõendava dokumendi.
- (5) Kui avaldus ei vasta lõigetes 3 ja 4 esitatud nõuetele ja puudust on võimalik kõrvaldada, küsib õiguskantsler avaldajalt täiendavaid selgitusi või annab avaldajale tähtaja puuduse kõrvaldamiseks.
- (6) Avaldajal on õigus esitada avaldus suuliselt. Sel juhul vormistab avalduse kirjalikult õiguskantsler.
- (7) Statistilistel eesmärkidel võib õiguskantsler küsida avaldajalt ka muid kui käesoleva paragrahvi lõikes 3 loetletud andmeid. Avaldajal on õigus andmete esitamisest keelduda.
- (8) Õiguskantsler võib tunnistada avalduse ja selle andmed asutusesiseseks kasutamiseks mõeldud teabeks, kui seda taotleb avaldaja või kui õiguskantsler leiab, et avaldusele juurdepääsu on vaja piirata isikute õiguste ja vabaduste kaitseks.

§ 24. Avalduse edastamine

Kui õiguskantslerile esitab avalduse kinnipeetav, ajateenija või psühhiaatriaiglas, erihooldekodus, üldhooldekodus, lastekodus või noortekodus viibiv isik, edastab asjaomane asutus selle viivitamata oma kulul aadressaadile sisu kontrollimata.

§ 25. Avalduse läbi vaatamata jätmine

- (1) Õiguskantsler jätab avalduse läbi vaatamata, kui avalduse lahendamine ei kuulu tema pädevusse.
- (2) Õiguskantsler võib jätta avalduse läbi vaatamata, kui:
 - 1) avaldus ei vasta käesolevas seaduses sätestatud nõuetele ja avaldaja on jätnud puuduse tähtaja jooksul kõrvaldamata;
 - 2) avaldus on ilmselgelt alusetu.
- (3) Õiguskantsler teeb avalduse läbi vaatamata jätmise avaldajale kirjalikult teatavaks. Teates tuleb avalduse läbi vaatamata jätmist põhjendada.

§ 26. Menetluse alustamine

Kui õiguskantsler võtab avalduse menetlusse, teeb ta selle avaldajale teatavaks ja nimetab teates toimingud, mida ta avalduse menetlemiseks on teinud või peab vajalikuks teha.

§ 27. Vaba juurdepääs ja ametiabi

- (1) Õiguskantsleril on asja menetlemise käigus vaba juurdepääs järelevalvealuste asutuste ning lepitusmenetluse poolte valduses olevatele dokumentidele ja muule materjalile ning kohtadele. Asutus või isik peab võimaldama õiguskantsleril tingimusteta ja viivitamata saada asutuse või isiku valduses olevaid dokumente ja muid materjale ning pääseda asjaomasesse kohta.
- (2) Järelevalvealune asutus osutab õiguskantslerile menetluses ametiabi.

§ 28. Teabe nõudmine

Õiguskantsleril on õigus nõuda oma ülesannete täitmiseks vajalikku teavet. Järelevalvealune asutus, lepitusmenetluse pooled ning muud isikud ja asutused edastavad teabe õiguskantsleri määratud tähtaja jooksul.

§ 29. Seletuse võtmine

Õiguskantsler võib nõuda, et järelevalvealune asutus ja lepitusmenetluse pooled annavad avalduse asjas kirjaliku seletuse. Asutus või isik täidab nõude õiguskantsleri määratud tähtaja jooksul.

§ 30. Ütluse võtmine

- (1) Õiguskantsler võib menetluses võtta ütluse isikult, kelle kohta on andmeid, et ta teab asjas tähtsust omavaid asjaolusid ning on võimeline andma nende kohta õigeid ütlusi.

(2) Kriminaalmenetluse seadustiku (RT I 2003, 27, 166; 2005, 71, 549) §-des 71–73 nimetatud isik võib keelduda ütluse andmisest, välja arvatud juhul, kui seda soovib isik, kelle kohta andmeid avaldatakse.

(3) Ütlust andma kutsutud isik on kohustatud ilmuma õiguskantsleri kutse peale. Kutses esitatakse isiku kohta järgmised andmed:

- 1) nimi;
 - 2) ilmumise aeg ja koht;
 - 3) selgitus, mis asjas, kellena ja mis eesmärgil isik välja kutsutakse;
 - 4) ilmumata jäämise tagajärgede kirjeldus.
- [RT I 2006, 7, 42- jõust. 04.02.2006]

§ 31. Erialaasjatundja, tõlgi ja tunnistaja kulude hüvitamine

(1) Kui õiguskantsleri menetluse kaasatud erialaasjatundja või tõlgi töö ei kuulu tema ametikohustuste hulka, tasustatakse erialaasjatundjat või tõlki õiguskantsleri eelarvest tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud alustel ja korras.

(2) Kui õiguskantsleri kaasatud tunnistaja tööandja ei ole riik ega muu järelevalvealune asutus, makstakse isikule töölt või igapäevategevusest eemalviibimise eest hüvitist õiguskantsleri eelarvest tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud alustel ja korras.

(3) Menetluses osalev isik või asutus võib kaasata menetluse erialaasjatundja, tõlgi või tunnistaja ka oma kulul.
[RT I 2005, 39, 308- jõust. 01.01.2006]

§ 32. Menetletava juhtumi avalikustamine

(1) Õiguskantsleril on õigus teha menetletava avalduse sisu ja menetluse lõpptulemus teatavaks massiteabevahendis või muul viisil, avalikustamata andmeid, mis võimaldavad isikute tuvastamist.

(2) Õiguskantsler võib avalikustada ütluse andmisest põhjendamatult keeldujate nimed.

2. jagu

Järelevalve õiguspärasuse ja hea halduse tava järgimise üle

§ 33. Järelevalve ulatus

Õiguskantsler kontrollib, kas järelevalvealune asutus järgib põhiõiguste ja -vabaduste tagamise põhimõtet ja hea halduse tava.

§ 34. Menetluse alustamine

(1) Õiguskantsler alustab menetlust isiku avalduse alusel või talle laekunud teabe alusel omal algatusel.

(2) Õiguskantsler võib esitatud avalduse jätta läbi vaatamata, kui:

- 1) avaldus on esitatud pärast ühe aasta möödumist ajast, mil isik sai või pidi saama teada oma õiguste rikkumisest;
- 2) isikul on võimalik esitada vaie või kasutada muid õiguskaitsevahendeid;
- 3) kui toimub vaidemenetlus või muu mittekohustuslik kohtueelne menetlus.

(3) Kui õiguskantsler alustab menetlust omal algatusel, teatab ta asjaomasele asutusele menetluse alustamise põhjuse ja eesmärgi.

§ 35. Õiguskantsleri tegevuse takistamine

(1) Õiguskantsleri tegevuse takistamine on:

- 1) õiguskantsleri eest tema ülesannete täitmiseks vajaliku teabe varjamine, teabe andmisest kõrvalehoidmine või teabe andmisest alusetu keeldumine;
- 2) seletuse või ütluse andmisest kõrvalehoidmine või seletuse või ütluse andmisest alusetu keeldumine;
- 3) puuduliku või ebaõige seletuse, ütluse või teabe andmine;
- 4) vaba juurdepääsu teostamise takistamine.

(2) Õiguskantsleril on õigus taotleda selle ametiisiku suhtes distsiplinaarmenetluse algatamist, kes takistab õiguskantsleri või tema nõuniku tegevust.

(3) Õiguskantsler võib tegevuse takistamisest teavitada avalikkust.

§ 35¹. Menetluse lõpp

(1) Õiguskantsleri menetlus lõpeb õiguskantsleri seisukohavõtuga, milles ta annab hinnangu selle kohta, kas järelevalvealuse asutuse tegevus on õiguspärane ja hea halduse tava nõuetega kooskõlas.

(2) Õiguskantsler võib kritiseerida, anda soovitusi ja muul viisil väljendada oma arvamust, samuti teha ettepaneku rikkumise kõrvaldamiseks.

(3) Õiguskantsleri seisukoht tehakse avaldajale ja menetluses osalenud järelevalvealusele asutusele kirjalikult teatavaks. Seisukoht on lõplik ega ole kohtus vaidlustatav.

§ 35². Õiguskantsleri ettepaneku täitmise tagamine

(1) Õiguskantsleri soovitus või ettepaneku saanud asutus teatab õiguskantslerile tema määratud tähtaja jooksul, kuidas on soovitus või ettepanekut järgitud.

(2) Õiguskantsleril on õigus esitada oma soovitus või ettepaneku täitmise kohta järelepärimisi. Järelepärimise saanud asutus vastab viivitamata.

(3) Kui õiguskantsleri soovitus või ettepanekut ei täideta või järelepärimisele ei vastata, võib õiguskantsler teha selle kohta ettekande asutuse üle järelevalvavale asutusele, Vabariigi Valitsusele või Riigikogule.

(4) Õiguskantsler võib soovitusest või ettepanekust ja selle täitmisest või mittetäitmisest teavitada avalikkust.

§ 35³. Tasuta õigusabi ja riigilõivust vabastamine

Õiguskantsler võib oma pädevusse kuuluvas asjas soovitada, et avaldajale antaks riigi kulul tasuta õigusabi või et avaldaja vabastataks riigilõivust kohtumenetluses.

§ 35⁴. Seaduserikkumisest teatamine

Kui õiguskantsler leiab, et ametiisik on rikkunud põhiseadust või seadust, teatab ta sellest kirjalikult uurimisorganile või muule pädevale organile ning vajaduse korral edastab neile asjakohased andmed ja dokumendid.

3. jagu

Lepitusmenetlus diskrimineerimisvaidluse lahendamiseks

§ 35⁵. Diskrimineerimisvaidluse lahendamise pädevus

(1) Õiguskantsler kontrollib füüsilise või eraõigusliku juriidilise isiku tegevust ning viib läbi lepitusmenetluse isiku avalduse alusel, kes leiab, et teda on diskrimineeritud § 19 lõikes 2 nimetatud tunnuse tõttu.

(2) Õiguskantsleri pädevusse ei kuulu avaldus, mis käsitleb füüsilise või eraõigusliku juriidilise isiku tegevust:

- 1) registreeritud põhikirjaga usuühendustes usu tunnistamisel ja viljelemisel või vaimulikuna töötamisel;
- 2) perekonna- või eraelu suhetes;
- 3) pärimisõiguse teostamisel.

§ 35⁶. Õiguskantsleri poole pöördumise tähtaeg

Õiguskantsler võib jätta esitatud avalduse läbi vaatamata, kui see on esitatud pärast nelja kuu möödumist ajast, mil isik sai väidetavast diskrimineerimisest teada või oleks pidanud teada saama.

§ 35⁷. Lepitusmenetluse alustamine

(1) Pärast avalduse menetluse võtmist edastab õiguskantsler avalduse ärakirja vastustajale, kelle tegevus on avalduses vaidlustatud, ning määrab tähtaja kirjaliku vastuse esitamiseks. Kirjalikus vastuses võib vastustaja teha ettepaneku vaidlus lahendada.

(2) Õiguskantsler edastab lõikes 1 nimetatud kirjaliku vastuse ärakirja avaldajale. Avaldaja teatab määratud tähtaja jooksul õiguskantslerile, kas ta nõustub vastustaja lahendusettepanekuga.

(3) Kui avaldaja nõustub lõikes 2 nimetatud lahendusettepanekuga ja lahendus loob õiglase tasakaalu poolte õiguste vahel, loeb õiguskantsler avalduse lahendatuks ja lõpetab menetluse.

§ 35⁸. Menetluse läbiviimine

(1) Lepitusmenetluse käigus peetav istung on kinnine. Lepitusmenetluse dokumente ega teavet ei avalikustata.

(2) Lepitusmenetluse andmeid võib avalikustada §-s 32 ettenähtud viisil.

(3) Seletuste ja suuliste ütluste võtmine ning vaba juurdepääsu kasutamine protokollitakse haldusmenetluse seaduse (RT I 2001, 58, 354; 2002, 53, 336; 61, 375) §-s 18 ettenähtud korras.

§ 35⁹. Avalduse läbivaatamine istungil

(1) Isiku avalduse võib vaadata läbi istungil avaldaja ja vastustaja või nende esindajate juuresolekul. Õiguskantsler võib kohustada pooli isiklikult ilmuma.

(2) Õiguskantsler määrab istungi toimumise aja ja koha ning teeb need teatavaks avaldajale ja vastustajale.

(3) Istungit juhatab õiguskantsler, kes:

- 1) selgitab avalduse sisu ja asjakohaseid õigusnorme;
- 2) annab avaldajale võimaluse esitada oma seisukoht ja selle põhjendused;
- 3) annab vastustajale võimaluse esitada oma seisukoht, kas ta tunnistab avaldaja väiteid või vaidleb neile vastu.

(4) Istungil tutvutakse dokumentidega ja muude tõenditega ning hinnatakse neid. Õiguskantsleri nõusolekul võib istungile kutsuda ja seal ära kuulata tunnistajaid ja erialaasjatundjaid.

(5) Istung protokollitakse haldusmenetluse seaduse §-s 18 ettenähtud viisil.

§ 35¹⁰. Lepitusmenetluse lõppemine

Lepitusmenetlus lõppeb, kui:

- 1) see katkestatakse,
- 2) kokkuleppele ei jõuta või
- 3) õiguskantsler kinnitab kokkuleppe.

§ 35¹¹. Lepitusmenetluse katkestamine

(1) Lepitusmenetlus katkestatakse, kui:

- 1) avaldaja edastab õiguskantslerile kirjaliku teate selle kohta, et ta loobub esitatud avaldusest,
- 2) vastustaja ei esita §-s 35⁷ nimetatud kirjalikku vastust õiguskantsleri määratud tähtaja jooksul või teatab vastuses, et ta keeldub lepitusmenetluses osalemast või
- 3) avaldaja või vastustaja jätab õiguskantsleri määratud tähtaja jooksul menetlustoiminguid mõjuva põhjuseta sooritamata, keeldub nende sooritamisest või takistab lepitusmenetluse korraldamist muul viisil.

(2) Lepitusmenetluse katkestamisest teatab õiguskantsler avaldajale ja vastustajale kirjalikult.

§ 35¹². Vaidluse lahendamise ja kokkuleppe sõlmimise ettepanek

(1) Õiguskantsler teeb ettepaneku lahendada vaidlus ja sõlmida kokkulepe lepitusmenetluse pooltele teatavaks istungi lõpus või teatab istungil tähtaja, mille jooksul ta teeb ettepaneku avaldajale ja vastustajale teatavaks.

(2) Ettepanek väljendab õiguskantsleri põhjendatud seisukohta, mis tal on diskrimineerimise kohta kujunenud menetluse käigus kogutud tõendite ja tuvastatud asjaolude alusel. Ettepanekus võib soovitada vastustajal sooritada asjakohaseid toiminguid ning võtta meetmeid hüvitise maksmiseks ja avaldaja õiguste taastamiseks. Õiguskantsler võib teha vastustajale ettepaneku hüvitada erialaasjatundja, tõlgi või tunnistaja mõistlikud kulud, mida on teinud või peab tegema avaldaja.

(3) Õiguskantsler selgitab pooltele §-s 35¹⁴ nimetatud kokkuleppe kinnitamise tagajärgi.

(4) Avaldaja ja vastustaja võivad õiguskantsleri ettepaneku saamisest alates 10 tööpäeva jooksul esitada õiguskantsleri ettepaneku kohta oma seisukoha, mis väljendab nõustumist või mittedõustumist ettepanekus tooduga. Seisukoha esitamata jätmist käsitatakse ettepanekuga nõustumisena.

§ 35¹³. Kokkuleppe kinnitamine

(1) Kui avaldaja ja vastustaja nõustuvad õiguskantsleri ettepanekuga, kinnitab õiguskantsler kokkuleppe ja teeb selle pooltele kirjalikult teatavaks.

(2) Kui avaldaja või vastustaja ei nõustu õiguskantsleri ettepanekuga, sedastab õiguskantsler, et kokkulepet ei saavutatud, ning teeb selle pooltele kirjalikult teatavaks.

§ 35¹⁴. Kokkuleppe täitmine

(1) Õiguskantsleri kinnitatud kokkulepe on lepitusmenetluse pooltele täitmiseks kohustuslik. Kokkulepe täidetakse kokkuleppe ära kirja saamise päevale järgnevast päevast alates 30 päeva jooksul, kui kokkuleppes ei ole määratud teist tähtaega.

(2) Kui kokkulepet ei ole lõikes 1 nimetatud tähtaja jooksul täidetud, võib avaldaja või vastustaja esitada õiguskantsleri kinnitatud kokkuleppe kohtutäiturile täitmiseks täitemenetluse seadustikuga sätestatud korras.

§ 35¹⁵. Kohtusse pöördumine

(1) Kui lepitusmenetlus on katkestatud või kui õiguskantsler on sedastanud, et kokkuleppele ei ole jõutud, on avaldajal õigus teate saamisest alates 30 päeva jooksul pöörduda oma õiguste kaitseks kohtusse või seadusega ettenähtud kohtueelse menetluse organisse.

(2) Õiguskantsleri kinnitatud kokkulepe on lõplik ega ole kohtus vaidlustatav, välja arvatud juhul, kui õiguskantsler on oluliselt rikkunud lepitusmenetluse normi, mis mõjutas või võis mõjutada kokkuleppe sisu.

(3) Kaebuse halduskohtusse õiguskantsleri poolt lepitusmenetlusnormi olulise rikkumise tuvastamiseks võib esitada 30 päeva jooksul kokkuleppe kinnitamise teatavakstegemisest alates.

(4) Kui kohus tuvastab õiguskantsleri poolt lepitusmenetluse normi olulise rikkumise, mis mõjutas või võis mõjutada kokkuleppe sisu, loetakse õiguskantsleri kinnitatud kokkulepe tühiseks ning isikul on õigus kohtuotsuse jõustumisest alates 30 päeva jooksul pöörduda oma õiguste kaitseks kohtusse.

4. jagu

Õiguskantsleri tegevus võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise põhimõtte rakendamisel

§ 35¹⁶. Võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise põhimõtte edendamine

Võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise põhimõtte rakendamiseks täidab õiguskantsler järgmisi ülesandeid:

- 1) analüüsib, kuidas mõjutab õigusaktide kohaldamine ühiskonna liikmete seisundit;
- 2) teavitab Riigikogu, Vabariigi Valitsust, valitsusasutusi, kohaliku omavalitsuse asutusi ja organeid ning teisi asjast huvitatud isikuid ja avalikkust võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise põhimõtte rakendamise kohta;
- 3) teeb Riigikogule, Vabariigi Valitsusele, valitsusasutustele, kohaliku omavalitsuse asutustele ja organitele ning tööandjatele ettepanekuid õigusaktide muutmiseks;
- 4) võrdõiguslikkuse ja võrdse kohtlemise põhimõtte järgimise huvides arendab koostööd, mida üksikisikud ning juriidilised isikud ja asutused teevad siseriiklikul ja rahvusvahelisel tasandil;
- 5) koostöös teiste isikutega edendab võrdse kohtlemise ja võrdõiguslikkuse põhimõtet.

5. peatükk

ÕIGUSKANTSLERI KANTSELEI

[RT I 2003, 23, 142- jõust. 01.01.2004]

§ 36. Õiguskantsleri Kantselei

(1) Õiguskantsleri Kantselei on õiguskantslerit kui põhiseaduslikku institutsiooni teenindav asutus.

(2) Õiguskantsler kantselei juhina kinnitab kantselei ning selle struktuuriüksuste põhimäärused, struktuuri ja koosseisu.

(3) Õiguskantsler otsustab kantselei teenistujatele allkirjaõiguse andmise ja selle ulatuse.

(4) Õiguskantsleri Kantselei registreeritakse riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutuste riiklikus registris selle registri põhimääruses sätestatud korras.

(5) Õiguskantsleri ja käesoleva seaduse § 38 lõigetes 5 ja 6 nimetatud nõunike vastuvõtuajad teatatakse üleriigilise levikuga ajalehtedes.

[RT I 2003, 23, 142- jõust. 01.01.2004]

§ 37. Õiguskantsleri asetäitja-nõunik

(1) Õiguskantsleri ettepanekul nimetab Riigikogu kaks õiguskantsleri nõunikku õiguskantsleri asetäitja-nõuniku ametisse. Õiguskantsleri asetäitja-nõunik annab ametisse astumisel käesoleva seaduse §-s 7 tähendatud ametivande.

(2) Kui õiguskantsler ei saa oma ametiülesandeid ajutiselt täita, samuti õiguskantsleri volituste lõppemisel käesoleva seaduse §-s 8 märgitud alustel, täidab õiguskantsleri ülesandeid kuni uue õiguskantsleri ametisse astumiseni üks õiguskantsleri asetäitja-nõunikest vastavalt õiguskantsleri poolt kindlaksmääratud asendamiskorrale.

- (3) Õiguskantsleri nõunik vabastatakse õiguskantsleri asetäitja-nõuniku ametist:
- 1) tema ametist tagasiastumise päevast;
 - 2) kui ta on kestvalt üle kuue kuu järjest võimetu täitma oma ülesandeid, õiguskantsleri ettepanekul uue õiguskantsleri asetäitja-nõuniku ametisse astumise päevast;
 - 3) uue õiguskantsleri poolt esitatud uue õiguskantsleri asetäitja-nõuniku ametisse astumise päevast;
 - 4) tahtlikult toimepandud kuriteo eest süüdi mõistva kohtuotsuse jõustumise päevast;
 - 5) ettevaatamatuse tõttu toimepandud kuriteo eest süüdi mõistva kohtuotsuse, millega on ette nähtud vabaduskaotuslik karistus, jõustumise päevast;
 - 6) tema surma korral.

§ 38. Õiguskantsleri nõunik

- (1) Õiguskantsleri nõunikuks võib nimetada isiku, kellel on kõrgharidus.
- (2) Õiguskantsleri nõunikud on nõunik ja vanemnõunik.
- (3) Õiguskantsleri nõunikuks võib nimetada isiku, kes on töötanud kohtunikuna, notarina, vandeadvokaadina või kõrgkooli õppejõuna vähemalt kolm aastat või olnud muus avalikus teenistuses vähemalt kolm aastat.
- (4) Õiguskantsleri vanemnõunikuks võib nimetada isiku, kes on töötanud õiguskantsleri nõunikuna, kohtunikuna, notarina, vandeadvokaadina või kõrgkooli õppejõuna vähemalt viis aastat või olnud muus avalikus teenistuses vähemalt viis aastat.
- (5) Õiguskantsler võib määrata mõne kitsama põhiõiguste valdkonna kontrollimisega tegelema kindla nõuniku.
- (6) Õiguskantsler võib määrata nõunikke maakondadesse.

§ 39. Õiguskantsleri asetäitja-nõuniku ja nõuniku tegevuspiirangud

Õiguskantsleri asetäitja-nõuniku ja nõuniku laienevad käesoleva seaduse §-des 12 ja 13 sätestatud piirangud.
[RT I 2006, 48, 357- jõust. 18.11.2006]

§ 40. Ametipalgad

- (1) Õiguskantsleri asetäitja-nõunike, nõunike ja kantslei teenistujate töö tasustamine toimub riigiteenistujate palgatingimusi sätestavate seaduste alusel, kusjuures õiguskantsleril on õigus suurendada vastavate seadustega ettenähtud astmepalga määrasid kuni 50 protsendi ulatuses.
- (2) Õiguskantslerile, õiguskantsleri asetäitja-nõunikele ja nõunikele ning kantslei töötajatele laienevad kõik riigiteenistujatele ettenähtud sotsiaaltagatised koos käesolevas seaduses sätestatud eranditega.

§ 41. Õiguskantsleri asetäitja-nõuniku ametipension

- (1) Õiguskantsleri asetäitja-nõunikul on pensioniea saabumisel õigus ametipensionile, kui ta on töötanud vähemalt viis aastat nimetatud ametikohal ja vähemalt 15 aastat kohtunikuna, notarina, vandeadvokaadina või kõrgkooli õppejõuna või olnud vähemalt 15 aastat avalikus teenistuses. Nimetatud ametipensionile õigust andval ametikohal töötamise jätkamise ajal ametipensioni ei maksta.
- (2) Õiguskantsleri asetäitja-nõuniku ametipensioni suurus on 65 protsenti tema ametikoha ametipalgast. Ametipalga muutumisel makstakse pensioni muutunud suuruses alates järgneva kuu 1. päevast.
- (3) Õiguskantsleri asetäitja-nõuniku ametipensioni see osa, mis ületab riikliku vanaduspensioni, makstakse riigieelarvest.
- (4) Õiguskantsleri asetäitja-nõuniku ametipensioni saamise ajal ei ole isikul õigus saada teisi riiklikke pensione ja ametipensioni ei suurendata avaliku teenistuse seaduse § 57 lõikes 2 sätestatud alustel.

§ 42. Õiguskantsleri Kantslei eelarve

- (1) Õiguskantsleri Kantslei eelarve kinnitab õiguskantsler, lähtudes riigieelarvest.

(2) Õiguskantsleri Kantselei eelarves nähakse ette vahendid konsultatsioonide, tõlkimise ja ekspertiisi eest tasumiseks kuni 20 protsendi ulatuses aasta palgafondist. Konsultandi, tõlgi ja erialaasjatundja tasu maksmise korra kehtestab õiguskantsler.
[RT I 2003, 23, 142- jõust. 01.01.2004]

6. peatükk

RAKENDUSSÄTTED

§ 43. [Käesolevast tekstist välja jäetud]

§ 44. Seaduse jõustumine

(1) Käesolev seadus jõustub 1. juunil 1999. aastal ja samast päevast tunnistatakse kehtetuks õiguskantsleri tegevuse korraldamise seadus (RT I 1993, 25, 436; 1996, 81, 1448; 1999, 16, 271).

(2) Enne käesoleva seaduse jõustumist õiguskantslerile esitatud avalduste menetlemine lõpetatakse varem kehtinud korras.